

населення провінцій і, в той же час, зміцнювати прорадянські і прокомуністичні настрої на селі. До нових форм дозвілля відносяться: відвідування театрів, кіно, читання книжок, газет, журналів, займання спортом та поїздки на курорт. На селах почали функціонувати будинки культури, хати-читальні, гуртки тощо. Найбільш пріоритетною вважалась хата-читальня, яка розглядалась на селі як єдиний центр всієї культурної та політико-просвітницької діяльності. Проте, хати-читальні так і не стали тим культурним осередком, на який розраховувало парткерівництво, оскільки молодь, переважно, використовували їх як місце проведення відпочинку та спілкування, що супроводжувались лусканням насіння та гучними розмовами.

Особливою популярністю серед населення провінцій користувалося кіно. Проте, кінострічки вітчизняного виробництва повністю відповідали радянській цензурі, а фільми іноземного походження, які становили основну частину кінострічок призначених до перегляду, не викликали особливого захоплення з боку парткерівництва.

Утім, таке “культурне піднесення” тривало недовго. Так звана “політична самоосвіта” поглинула питання культури, на перший план вийшли партійна свідомість, натомість, зовнішні атрибути культурності піддавались засудженню, а модний одяг та гарні манери стали асоціюватись з образом ворога.

Література

1. Бровко А.Г. Повсякденна культурність радянського суспільства в 20-30-х рр. XX ст. *Література та культура Полісся*: Збірник наукових праць. Вип. 85. Серія "Історичні науки". № 6. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 234-245.

2. Гурова О. Тіло і речі: історія нижньої білизни в Радянській Росії URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Gurova_Olga/Tilo_i_rechi_istoriia_nyzhnoi_bilyzny_v_Radian_ski_Rosii.pdf?PHPSESSID=94288fj3o5tq000ik5ngo1o6 (дата звернення: 14.11.2023).

3. Ігнатенко І., Оприско О. «Ідеальна жінка»: уявлення про жіночу красу в СРСР у 1920–1930-ті роки. *Етнічна історія народів Європи*. 2014. Вип. 42. С. 178-183 <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2014/42/articles/26.pdf> (дата звернення 16.10.2023).

4. Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя: колективна монографія / Відп. ред. З. В. Кульчицький, Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В ПАРТІЙНІЙ ПРОПАГАНДІ СРСР

Олексій Мозговий

Науковий керівник:

Гриценко Андрій

У державній системі СРСР пропаганда займала одну з провідних ролей. Вона слугувала основним інструментом побудови в умах радянських громадян комуністичного світогляду та підтримки комуністичного способу життя. Основною метою партійної пропаганди в СРСР було переконання населення в істинності та непорушності комуністичного вчення [3]. Це спонукало радянську владу

інтегрувати пропаганду у всі сфери суспільного життя. В тому числі під вплив пропаганди потрапила й історична наука.

В СРСР історичній науці відводилась важлива пропагандистська роль. Як і багато інших наук та галузей суспільного життя загалом, історія мала надавати доказову базу та підтверджувати істинність постулатів марксистської ідеології. В першу чергу історія була важлива для комуністичної пропаганди тому, що в самій ідеології марксизму історія займала роль фундаменту на який марксизм спирався. Адже саме в історичному минулому людства К. Маркс та його послідовники шукали пояснення необхідності переходу до нового, комуністичного суспільного ладу. Маркс поділив історію суспільства на етапи, зміну яких він пояснював явищем «класової боротьби». Тобто ключовим елементом еволюції людського суспільства, на думку марксистів, було протистояння між багатих та бідних, яких вони об'єднували в соціальні класи. Відповідно, Маркс відстоював точку зору, що результатом класової боротьби має стати побудова комунізму, як суспільства без експлуатації [2].

Отже, комуністичне бачення історії було оформлене К. Марксом у теорії суспільно-економічних формацій. Згідно з якою, як вже було зазначено, людство пройшло через декілька етапів у своєму розвитку. Основною характеристикою цих етапів, які отримали назву суспільно-економічні формації, були особливості засобів виробництва та коло тих, хто має над ними контроль. Маркс виділив первинну, вторинну та третинну суспільно-економічні формації. До первинної він відніс первісний, азійський та рабовласницький устрій, до вторинної: феодалізм та капіталізм, до третинної: комунізм. Зміна засобів виробництва, в цій теорії, виступає основним рушієм зміни форм експлуатації панівним класом пригнобленого, відповідно змінюється й сама формація. Таким чином рабство було замінене феодальною залежністю, а та експлуатацією робітника на фабриці. В майбутньому в Радянському Союзі ділення на первинну, вторинну та третинну формацію прибрали, як і азійську форму суспільного устрою, в якій все населення є вільним, але працює на державу, що дуже сильно нагадувало СРСР [2].

Зрозуміло, що з точки зору справжньої історичної науки така концепція була дуже сильним узагальненням та спрощенням, яке могло підійти хіба що для історії західноєвропейської цивілізації, при цьому упускаючи велику кількість інших важливих факторів, які впливали на розвиток суспільства. Але для багатьох інших частин світу така концепція не підходить, тому що вона ігнорує велику кількість особливостей регіонального розвитку в різних частинах світу. Але, як і в інших випадках, коли реальність та ідеологія розходились комуністична пропаганда робила вибір на користь ідеології, що суперечило реальності.

Через це радянська історична наука, в першу чергу, мала своєю задачею пояснення історичного процесу через комуністичну теорію з врахуванням класової боротьби. Підкоряючись ідеології, радянська історична наука працювала над тим, щоб обґрунтувати необхідність та неминучість комуністичної революції, неминучість перемоги СРСР над капіталізмом, та доведення прогресивності радянського суспільного ладу [1]. Будь-яка історична праця супроводжувалася цитатами Маркса, Леніна чи інших ідеологів комунізму, цитатами чинних партійних вождів, навіть якщо вони не стосувалися теми, адже культ особи вождя в СРСР проявлявся і в науці [2].

Ще один аспект, на який працювала радянська історична наука та партійна пропаганда – це виправдання через інтерпретації історії необхідності існування СРСР як федерації республік, заперечення права народів, що жили в СРСР, на самовизначення та незалежне існування та на власну ідентичність. В цьому аспекті ставка пропагандистського апарату робилась на зображення Радянського союзу як нового інтернаціонального типу держави, а прагнення народів до самостійності зображувалось як елемент «буржуазного націоналізму», що є протиставленням радянського соціалізму. Радянські історики заперечували національну ідентичність народів та обґрунтовували нову робітничу радянську ідентичність як противагу національній [4].

Відповідно до цього велась інтерпретація історичного минулого. Будь-які сили чи історичні діячі які прагнули об'єднання з московським центром возвеличувалися та ставилися в приклад, як борці за об'єднання земель проти зовнішньої загрози. З іншої сторони, будь-які події або персоналії минулого, які виступали проти зближення з Росією, або боролися з нею, були зображені виключно в негативному світлі. Таким чином, обґрунтовувалась ідея, що союз з Росією в центрі є історичною необхідністю для виживання народів, що проживали на території СРСР. І чим більше СРСР відходив від робітничого інтернаціоналізму, тим більше саме ця теорія укорінювалась в історичній науці [1].

Суворий контроль партії за історичною наукою, як і у випадках з іншими науковими галузями призвів до поступової деградації методології історії, яка, крок за кроком, перетворилась із методології наукових історичних досліджень у методологію задоволення партійних директив. Державний механізм спонукав та підтримував тих істориків, які возвеличували партію та неухильно дотримувалися державної лінії бачення історичного минулого. Радянські історики все більше ставали майстрами інтерпретацій, а не дослідниками, адже в такій системі, в першу чергу цінувалася здатність та вміння підганяти події та факти під партійні догми [4].

Таким чином, можна констатувати, що історична наука в СРСР була тісно пов'язана з партійною пропагандою та слугувала одним з її найважливіших інструментів. Головним завданням історичної науки в системі комуністичної пропаганди був пошук доказів істинності комуністичної ідеології в минулому та виправдання існування радянської держави через історичний процес.

Література

1. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с.
2. Маркс К., Енгельс Ф. Комуністичний маніфест. Видання Української Федерації Американської Соціалістичної Партії, 1917. 61 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5046/file.pdf>
3. Мозговий О., Гриценко А. Особливості дослідження комуністичної пропаганди в умовах декомунізації. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: збірник наукових праць* / [редкол.: Гриценко А.П., голова, Чумаченко О.А., співголова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С. 69-71.
4. Яринець, Я. І. Біля витоків радянської філософії в Україні (1920-1930-і рр.). *НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 63. Філософія та релігієзнавство*. 2007. С. 76.

5. Lasswell H.D. The Strategy of Soviet Propaganda. *The Defense of the Free World*, 1951. Vol. 24, No. 2. P. 66-78.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПІРАНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ: УСПІХИ ТА НЕВДАЧІ

Нікіта Поскрипко

Науковий керівник:

Олена Чумаченко

Початок 20-х рр. XXI ст. яскраво показує, що людське суспільство вступило в епоху геополітичних здвигів та потрясінь. Російсько-українська війна, Карабаська війна, військова операція у Секторі Газа та можливе зіткнення між Китаєм і Тайванем демонструють значне зростання кількості збройних конфліктів за відносно невеликий відрізок часу. Відповідно до цього, роль великих геополітичних гравців, які можуть виконувати функцію миротворців та посередників зростає. Європейський Союз, як один із таких гравців, може претендувати на таку роль, оскільки він вже має досвід урегулювання регіональних криз та конфліктів. Тому, з огляду на геополітичні виклики сьогодення актуальним стає звернення до цього досвіду та аналіз ролі ЄС у вирішенні словенсько-хорватського прикордонного конфлікту, найбільш гострою частиною якого стала Піранська проблема.

Прикордонний конфлікт між Словенією та Хорватією став наслідком розпаду Югославії. Ця подія не лише спровокувала низку кривавих збройних конфліктів на постюгославському просторі, але й спричинила появу суперечки між Словенією та Хорватією щодо кордонів між двома молодими державами. Проблема полягала у розмежуванні територіальних вод у так званій Піранській затоці. Вона знаходиться у східній частині Трієстської затоки біля західного узбережжя Словенії та Хорватії і займає площу близько 17,8 квадратних кілометрів. Суть проблеми полягає в тому, що згідно з міжнародним правом через затоку має проходити кордон, що роз'єднуватиме територіальні води двох країн. Однак у такому випадку Словенія ризикувала б де-факто втратити вихід до моря, оскільки її територіальні води були зажаті між водами Італії та Хорватії. Згідно з Конвенцією ООН з морського права, міжнародні води починаються за 12 морських миль від узбережжя країни [8]. У той час як найближчі міжнародні води знаходяться за 15,5 морських миль від берега Словенії. Хорватія наполягає на тому, щоб розмежування відбулося згідно з міжнародним правом і відповідно до статті 15 Конвенції ООН, яка забороняє змінювати розмежувальну смугу у територіальних водах [8]. На противагу цьому Словенія претендує на контроль над усією Піранською затокою, відштовхуючись від того факту, що Словенія контролювала її у 1955-1991 рр.. Крім того, вона апелює до принципу справедливості («Ex aequo et bono») і вважає, що, як морська держава, має право доступу до міжнародних вод. Такі різні правові позиції Словенії та Хорватії зробили вирішення проблеми дуже складним завданням.

Протягом 1991-2009 рр. на рівні двох країн відбувалися спроби врегулювати конфлікт та прийти до згоди, однак успіху вони не мали. Натомість, проблема ускладнилась, коли у 2004 р. Словенія стала членом Європейського Союзу.